

"ובחדש השביעי באחד לחודש יום תרועה יהיה לכם"

(קריאת התורה בעניינא דיומא)

מקור דין תשר"ת תש"ת תר"ת ומאה קולות

מצות עשה מן התורה לשמוע קול שופר ביום ראשון של ראש השנה, כפי שנאמר בפרשת פינחס (במדבר פרק כט פסוק א) "יום תרועה יהיה לכם", ומקרא נוסף נאמר בפרשת אמור (ויקרא פרק כג פסוק כד) "זכרון תרועה מקרא קדש", ובגמרא (כ"ט:) הקשו שמשמעות הפסוק שם הוא לעשות רק זכרון תרועה דהיינו לקרוא את הפסוקים של ענייני התרועה ואילו בפרשת פינחס מבואר שממש יהיה יום תרועה, ורצו ליישב בזה שהפסוק ההוא מדבר כשחל ראש השנה בשבת (כמו השנה) שבו לא תוקעים משא"כ בפרשת פינחס מדובר כשר"ה חל להיות בחול, ובזה ביארו למה שהובא במשנה שם שיו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת לא היו תוקעים במדינה אלא רק במקדש, אבל רבא הקשה דאי נתמעטה תקיעה ביום זה מדאורייתא א"כ היאך במקדש היו תוקעים, ולכן הסיק שבאמת מדאורייתא אמורים לתקוע שהרי אין בתקיעה שום מלאכה, ורק רבנן גזרו שמא יטול השופר בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, עיי"ש. ולפי זה אכתי צ"ב מהו "זכרון תרועה", ותלי אי חיוב אמירת פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות הוא מדאורייתא, עיי"ן ברש"י רמב"ן ורא"ש שם בפרשת אמור. ומהר"ם בן תביב בספרו יום תרועה ביאר, שהפסוק אומר שכשחל בשבת אין חובה לתקוע אלא אפשר לומר הפסוקים, וחכמים גזרו שלא לתקוע, עיי"ש. וביום השני של ר"ה גם כשחל בחול אינו אלא מדרבנן. ונמצא, שבסתם שנה יום אחד יש תקיעה דאורייתא ויום אחד יש תקיעה דרבנן, וכשחל בשבת יש רק תקיעה דרבנן ביום השני.

והנה מעיקר דין תורה מספיק לשמוע תשע תקיעות בראש השנה, דהיינו שלושה סטים של תקיעה ותרועה ותקיעה. וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות שופר (פ"ג ה"א, והשו"ע בסימן תקצ בעקבותיו), כמה תקיעות חייב אדם לשמוע ביום טוב של ראש השנה, תשע תקיעות, לפי שנאמרה תרועה בויבול ובראש השנה שלשה פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חודש השביעי אחד הן בין בראש השנה בין ביום הכפורים של יובל תשע תקיעות תוקעים בכל אחד משניהן, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה. ומקור הדברים בגמרא ראש השנה (ל"ג-ל"ד:) ששם התבאר באורך היאך לומדים כל זה מהפסוקים, עיי"ש.

ובגמרא לעיל מיניה (ל"ג:) הקשו סתירה, דבמשנה תנן ששיעור תרועה כשלש יבבות ואילו בבבביתא תניא ששיעור תרועה כשלשה שברים, ואמר אב"י דפליגי במאי דכתיב הכא "יום תרועה יהיה לכם" ומתרגמין "יום יבבא

יהא לכו"ן וכתיב באימיה דסיסרא (שופטים ה כח) "בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסר"א, מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל. ופירש"י 'גנוחי גנח' - כאדם הגונח מלבו וכדרך החולים שמאריכים בגניחותיהם (שברים) 'ילולי יליל' - כאדם הבוכה ומקונן בקולות קצרים סמוכין זה לזה (תרועה). ובהמשך הגמרא (ל"ד:) הובא, אתקין רבי אבהו בקסרי תשר"ת (תקיעה, שלשה-שברים, תרועה, תקיעה), ואקשינן מה נפשך אי ילולי יליל לעביד תר"ת ואי גנוחי גנח לעביד תש"ת, ומשנינן מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל, ואקשינן דילמא ילולי הוה וקא מפסיק שברים בין תרועה לתקיעה, ומשנינן דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואקשינן דילמא גנוחי הוה וקא מפסיק תרועה בין שברים לתקיעה, ומשנינן דהדר עביד תרועה שברים תרועה, אלא רבי אבהו מאי אתקין אי גנוחי גנח הא עבדיה אי ילולי יליל הא עבדיה, מספקא ליה דילמא גנח ויליל.

וזה מה שממשיך הרמב"ם וכותב (בה"ב-ג), תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלויות ואין אנו יודעים היאך היא, אם היא היללה שמיללות הנשים בנהייתן בעת שמיבבות או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראים תרועה שכן דרך הדואג מתאנח תחילה ואחר כך מילל, לפיכך אנו עושים הכל. היללה היא שאנו קוראים 'תרועה' וה'אנחה' זו אחר זו היא שאנו קוראים אותה 'שלשה שברים'. נמצא סדר התקיעות כך הוא, מברך ותוקע תקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תרועה ואחריה תקיעה, וחוזר כסדר הזה שלשה פעמים, ותוקע תקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תקיעה, וחוזר כסדר הזה שלשה פעמים, ותוקע תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה, וחוזר כסדר הזה שלשה פעמים. נמצא מנין התקיעות שלושים כדי להסתלק מן הספק.

ולמעשה המנהג לתקוע מאה קולות, וכפי שמצאנו בערוך (ערך ערב) והובא בתוספות (ר"ה ל"ג:) שכתב, בעינן שלושים בעמידה כמו שלושים בישיבה, והני דמחמרי ועבדי שלושים כדתיבי ושלושים בלחש ושלושים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעתא אמיה דסיסרא, ואלו עשרה אינן כשנומרים כל התפילה קל תקועיא דיחידאה מתבעי למהוי עשרה תשר"ת תש"ת תר"ת והן מאה. ואמנם האשכנזים לא נהגו לתקוע בתפילת לחש, וכמובא במשנה ברורה (סימן תקצב ס"ק א) הטעם כדי שלא לבלבל את השומעים, ולכן הם תוקעים שלושים קולות לאחר העמידה ועוד עשרה קולות לאחר הקדיש של שיר הכבוד. ועיין בשו"ע (סימן תקצו) שלאחר התפילה מריעים תרועה גדולה, וטעם הדבר הובא במקור הדין בטור בשם רב עמרם גאון שזה כדי

לערבב את השטן שלא יקטרג עליהם שאחר התפילה הולכים ואוכלים ושותים ושומחים ואינם יראים מאימת הדין, ויש להמליץ על זה מאמרם (חגיגה טז:) אינו דומה שונה פרקו מאה ואחת ודוק, ואולם כמובא במשנ"ב (שם) האשכנזים לא נוהגים להוסיף תרועה אלא במקום זה התוקע מאריך בתקיעה האחרונה והיא נקראת תקיעה גדולה.

ב. שקר"ט בצורך של שלושת אפשרויות תרועה

ובתקנת רבי אבהו לתקוע גם תשר"ת מלבד תש"ת ותר"ת, הקשה הרמב"ן בדרשה לראש השנה (פרק ח), הרי מאחר שנחלקו המשנה והברייתא אם ציוותה התורה על תרועה או על שברים, ומחמת הספק הזה תיקן רבי אבהו לעשות בכל האופנים, מה שייך להצריך לתקוע תשר"ת שזה דבר שלא נזכר כלל בדברי התנאים. עיי"ש שתי"ר שכיון שלתנאים לא הייתה קבלה בענין זה מהי התרועה שנאמרה בתורה, לכן חשש גם לצד זה שהתרועה היא אנחה ויללה ביחד. ואכתי צ"ב מהיכתי תיתי להמציא ספיקות וצדדים נוספים במה שלא עלה על לב התנאים, דבר שלא מצאנו בשום מקום אחר. וכנראה להכי כתב הרמב"ם שלפי אורך השנים ורוב הגלויות נסתפק לנו ספק מהי התרועה, והיינו שגם דברי התנאים עצמם לא היו ברורים להם מה דעתם. ואמנם גם זה עדיין לא מובן, מה הספק אחר שיש משנה וברייתא מפורשות. וחשבתי לתרץ וכן מצאתי בט"ז (ר"ס תקצ), שרבי אבהו הסתפק שמא המשנה והברייתא לא נחלקו כלל אלא כו"ע סברי שכוונת התורה לשברים ותרועה ביחד וכל תנא נקט חלק אחד מהענין, וא"כ יוצא שאדרבא תשר"ת זו אפשרות המוסכמת על המשנה והברייתא יחד. ועי' בפני יהושע (לד"ה אתקין) מש"ת, וע"ע להלן.

עוד הקשו הראשונים על מה שאמרו בגמרא בדעת רבי אבהו שתשר"ת אינו מועיל בתור תש"ת או תר"ת כיון שהשברים מפסיקים בין התקיעה לתרועה וכן התרועה מפסיקה בין השברים לתקיעה, שאינו מובן מה אכפת לנו מהפסק זה, הרי מפורש להלן (לד): בברייתא שאם שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, וגם אי לא נקטינן כמותה, מכל מקום כל הבעיה היא כששהיה כדי לגמור את כולם שאז חוזר לראש משא"כ בהפסיק בשברים או בתרועה. והביאו שמצאנו עוד גמרא במסכת סוכה (נ:) ששם קאמר רבי יהודה אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום, דהיינו שסובר שאין להפסיק ביניהם כלל, אלא דאכתי קשיא הא לא קיימא לן כרבי יהודה דניחוש ליה, ומנא לן דרבי אבהו סבירא ליה כרבי יהודה דמקשינן עליה מינה להדיא.

והרמב"ן כתב ליישב דנהי דאם הפסיק ביניהם יצא, אבל אם תקע ביניהם לא יצא, משום דאנן פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה בעינן והא ליכא, דהא תקע ביניהן תקיעה אחרת לשם מצוה, והביא ראיה מדתנאי בתוספתא (פ"ד ה"ט) תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת, כלומר תקיעה האחרונה בלבד, והלכך כל שטעה בשברים ותרועה חוזר לראש אותו סימן. ואולם הרשב"א בחידושו פקפק בזה, דהשתא הפסיק בה תקיעות שיר או של נביחות ובדברים ומלאכות לא הפסיד ויצא, ותקיעה אחת בינתיים הפסיד ולא יצא, ופלפל בזה אם אפשר לומר שאכן תקיעה לשם מצוה חשיבא הפסק טפי מקול בעלמא, ועיי"ש מה שביאר בתוספתא באופן אחר. והראב"ד בספר כתוב שם (על בעה"מ דף י) כתב ליישב דהא דתניא שמע תשע תקיעות בתשע שעות, היינו בדיעבד, אבל לכתחילה אין רשאי להפסיק. ועוד חילק דדוקא הפסק באקראי אינו מעכב, אבל כשעושים כן בתור חובה ומצוה יש לזה חשיבות וקביעות והוי הפסק (וידוק שזה שילוב של שני התירוצים הנזכרים). אבל הרשב"א בחידושו אחר שחילק בין לכתחילה ובין בדיעבד, כתב דאכתי לא ניחא, דכיון דבדיעבד יצא, א"כ כאן יכול לעשות זאת בשביל לצאת המצוה כתיקונה.

ג. שיטת רבינו האי שכל האפשרויות נכונות לדינא

הרא"ש (פ"ד ס"ו) הביא מה שכתב רבינו האי בתשובה, בזה הלשון. אל תחשבו כי נפלה בימי רבי אבהו ספק בדבר זה, שהרי משניות קדומות אחת אומרת שלש יבבות ואחת אומרת שלש שברים וקאמר אביי בהא פליגי. וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג לכל ישראל, מהם עושים תרועה יבבות קלות ומהם עושים יבבות כבדים שהן שברים, אלו ואלו יוצאים ידי

חובתם כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן. והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה, שהתנאים הללו שונים שיעור תרועה כשלש יבבות והללו שונים שיעור תרועה כשלשה שברים, אלו משנתן כמנהגם ואלו משנתן כמנהגם. וקאמר אביי 'בהא פליגי' ולא פלוגתא היא שיהו מטעים אלו את אלו, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה, וחכמים של הללו מודים הם כי שברים תרועה הם וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הן. וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושים מעשה אחד ולא יהא ביניהם דבר של הדיטות נראה כחלוקה. ע"כ. וכ"כ הר"ן בשמו. ובעל המאור (על הרי"ף דף יא ע"א) הביא דברי רב האי וכתב שהם טובים ונאים ומתוקים מדבש ונופת צופים.

ולדברות רב האי גאון כתב הב"ח (ר"ס תקצ) ליישב הקושיא היאך רבי אבהו אומר לתקוע תשר"ת וחולק על התנאים שאף אחד מהם לא אמר שהתורה התכוונה לשברים ותרועה יחד, דכאמור אכן מעיקר הדין יוצאים ידי חובה בכל גווי ורבי אבהו רק תיקן שיעשו כן כדי שלא יהיו מנהגים חלוקים. ואכתי תמה הרמב"ן על תירוצו זה, דהא בתנאים מבואר שיש שתי דעות ומנהגים ומניין להמציא מנהג שלישי ולחוש לו. ולכאורה להשלים תירוצו זה י"ל כמו שתירצנו לעיל שאפשר לבאר שהמשנה והברייתא התכוונו לדבר אחד והיינו שברים ותרועה יחד, רק שכעת אנו מוסיפים שאכן כך היה מנהג למעשה באיזה שהם מקומות בקהילות ישראל, ויש למציאות זו תפיסה בעצם הרעיון שיש כאלה בני אדם שבוכים באופן של אנחה ויללה ביחד, ולכן תיקן רבי אבהו לעשות גם תשר"ת מלבד תש"ת ותר"ת.

ובדרך זו יש לדון ליישב גם את הקושיא הנוספת בעצם הענין של תשר"ת, ואמנם כבר נרגש בזה הרמב"ן (במלחמות על הרי"ף שם) שגם אם מובן למה יש לתקן גם תשר"ת משום שהיה כזה מנהג, אכתי צריך ביאור מה הקשו בגמרא דילמא שברים ניהו ואתיא תרועה ומפסקא ודילמא תרועה היא ואתו שברים ומפסקי, הא להאמור אין כאן 'דילמא' ואין כאן הפסק אלא כל מה שתעשה זה בסדר. וכלפי זה צריך לומר, שכמו שמפרש רב האי גאון מה שאמרו בגמרא 'פליגי' שאי"ז מחלוקת ממש בדין אלא רק חילוק במנהג, כך גם ענין ההפסק כאן הוא שהדבר נראה כהפסק ביחס למנהג שנהגו בשברים לבדם או בתרועה לבדה, עיין בבעל המאור. ומכל מקום ביחס לקושיא שגם אילו מן הדין היו יוצאים רק בשברים או רק בתרועה הרי לא חיישינן כלל להפסק, על זה מביא הרשב"א בחידושו בשם רבנו תם ליישב ע"פ דברי רבינו האי גאון, ששאלת הגמרא היא דכיון דרבי אבהו חושש לכולהו ומכניף לכולהו מנהגי, משום הכי פריך ליחוש נמי לדברי יהודה הסובר שאין להפסיק כלל בין תקיעה תרועה ותקיעה.

אבל מרן הבית יוסף (סימן תקצ סוף אות ב) כתב שבלשון הרמב"ם משמע שאינו סובר כרבינו האי, אלא סובר הוא שיש כאן ספק בעיקר הדין מה היא התרועה שעליה דיברה התורה, עיי"ש. והוסיף הבית יוסף שכן נראה שהוא דעת סמ"ג (עשין מב. דף קיח טור ד) שכתב במה שתיקן רבי אבהו לתקוע תשר"ת, כי מסופק היה בפירוש 'וְתִקְבֹּב' אם יללה הוא אם גניחה הוא ועושה שניהם, ואחר כך ציוה שיהיו תוקעים תקיעה שברים תקיעה כי שמא גניחה הוא וכו' ואחר כך ציוה שיהיו תוקעים תקיעה תרועה תקיעה כי שמא יללה הוא וכו', ומשמע בהדיא שמחמת ספק שנסתפק לענין הדין תיקן כן, וקודם רבי אבהו כל מקום היה נוהג כסברת רב המקום ההוא, וכשבא רבי אבהו קיבץ כל הספיקות והתקין שיעשו כדברי כולם כדי שיצאו כל ישראל ידי חובת תקיעת שופר בלא ספק כלל. עכ"ל הסמ"ג. הרי לנו שאמנם נקט שהיה חילוקי מנהגות בזה, אך באמת לא כולם היו יוצאים ידי חובה כדברי רב האי, אלא היה לנו ספק מה האופן שיוצאים בו יד"ח ולהכי תיקן רבי אבהו לעשות את כל האפשרויות.

ויש להביא נפקא מינה בפלוגתא זו, בהקדם דהנה התוספות (לז:) עמדו על מה שנהגו לתקוע בתפילה, אמלכיות תשר"ת וזכרונות תש"ת ושופרות תר"ת, דלכאורה היו צריכים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת אבל חד וחד, כדי לצאת מן הספק דרבי אבהו. ושכן תמה ר"ת שהוא סותר זא"ז, דאי גנח ויליל כולו בעי למיעבד תשר"ת, ואי גנח לחוד כלו בעי למיעבד תש"ת, ואי יליל לחוד כלו תר"ת. והנהיג ר"ת לתקוע בכולם תשר"ת דהשתא נפיק מכל ספק וליכא אלא הפסק, ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר. דהא

אמרין שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. ועוד תירצו דסבירא לן כמאן דאמר (זו) "אחת מדברי תורה ושתיים מדברי סופרים" דהיינו שמהתורה יש חיוב תרועה פעם אחת בלבד ומה שדרשנו שצריך שלש פעמים זה רק אסמכתא בעלמא לדין דרבנן, ומעתה כיון שעשו בתקיעות מיושב את כל הספקות של תורה ושל סופרים, לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפילה אלא ספיקא דאורייתא.

ברם לפי רבינו האי גאון שכל האפשרויות הן טובות לדינא, מיושב מעיקרא המנהג לתקוע במלכויות תשר"ת ובזכרונות תש"ת ובשופרות תר"ת, לפי שכולם נחשבים תרועה, ורק שאנו עושים בכל אחד משהו אחר כדי שלמעשה גם בתקיעות מעומד יתבצעו כל המנהגים. ומוכח מהתוספות דלא סברי כרבינו האי גאון. וכן מפורש בחידושי הריטב"א והר"ן, שלדעת רה"ג שפיר אדם יוצא ידי חובתו בכל אחד מן הסימנים הללו בין אם עושה שלש פעמים בין אם עושה כל סימן פעם אחת, אבל רבינו תם סבר דהא דרבי אבהו ספיקא ממש ולכן היה נוהג ר"ת לעשות תשר"ת פעם אחת בכל אחד מהם, עיין בדבריהם. וכן נראה כוונת רבינו חננאל שם שכתב בביאור המנהג האמור, להודיע שהכל אחד הן והכל יצא יד"ח בתקיעות דמיושב. ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' לו אות ב) שלפי זה יש לדקדק על הרא"ש שאחר שהביא דברי רה"ג הביא דברי ר"ת, ונמצא מזכר שטרא לבי תרי. ואמנם הקרבן נתנאל שם הסביר בכוונתו דהיינו מטעמא דרה"ג דבין גוהי בין ליל ובין גוהי ויליל כולו תרועה מן התורה וכו', אבל אין דבריו מובנים שהרי הרא"ש במפורש תלה זה בדעת מ"ד אחת מד"ת ושתיים מד"ס, ושפתיו ברור מללו שהשאר הוו מדרבנן, ומכיון שכבר יצאו יד"ח בתקיעות דמיושב, לא הטריחו על הציבור לחזור ולתקוע מה שסודו מד"ס.

ומצאנו כתוב בזוהר הקדוש (פרשת פינחס דף רלא ע"ב), ועל דא לא ידעי הני בבליא רזא דיבבא ויללואת, ולא ידעי דתרווייהו אצטריכו, יללואת דאיהו דינא תקיפא, תלת תבירין דאיהו דינא רפיא, אינון לא ידעי ועבדן תרווייהו, ואנן ידעינן ועבדינן תרווייהו, וכלא נפקין לארץ קשוט, (והובא בכה"ח אות ו) עיי"ש, ועיין בספר יקרא דשכבי (דחש כג) דבבליא דהזוהר היינו רבי אבהו דידן שבתלמוד בבלי. נמצא דס"ל להזוה"ק דכולהו צריכי וכולם אמת, ועדיף מדברי רה"ג, דאיהו אזיל ומודה דחד מינייהו הוי לעיקר דינא אלא שבכל אחד מהם יוצא יד"ח, ואילו לפי הזוהר לא סגי בחד מינייהו אלא בעינן לכולהו. ועיין ביבי"א (שם אות יד) שביאר בזה דעת האריז"ל (בשעה"כ דף צ ע"א) שהיה נוהג להתוודות על חטאיו בלחש בעת התקיעות, ולא חש להפסק בין הברכה למצוה דילמא עוד לא עשה את התרועה הנכונה, דאמנם זה דברי נביאות לומר שפסק כרב האי גאון נגד הרמב"ם וסיעתו, אך להאמור שפיר אזיל כהזוהר ולהכי ודאי חשיב שהתחיל במצוה ויכול להפסיק לצורך הענין. (ועפ"י נקט היבי"א שאין להפסיק בוידי וכדרכו דפסקינן כהש"ס נגד הזוהר) ובמקום אחר הארכתי בזה ואכמ"ל.

ד. מחלוקת רש"י ותוספות בשיעור יבבה

והבוא לבאר ולברר סוגית שיעור אורך הקולות. וראשית דבר הוא שבמשנה איתא ששיעור תקיעה כשלש תרועות ושיעור תרועה כשלש יבבות, ובגמרא אקשינן היאך תנן ששיעור תקיעה כשלש תרועות, והתניא שיעור תקיעה כתרועה, ותיירץ אביי דתנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא. דהיינו שאין כאן מחלוקת אלא גם המשנה התכוונה ששיעור של תקיעה בודדה הוא כתרועה ומה שאמרה שתקיעה כשלש תרועות היינו התקיעה הראשונה של שלושת הסדרים (מלכויות זכרונות ושופרות) ונמצא שלוש התקיעות שיעורן כשלש התרועות. ואח"כ הקשתה הגמרא היאך תנן ששיעור תרועה הוא כשלש יבבות, והתניא שיעור תרועה כשלשה שבירים, ועל זה אמר אביי בהא ודאי פליגי, דלתנא דמתניתין תרועה דכתיבא באורייתא הכוונה ליללה דהיינו תרועה דידן ולתנא דברייתא תרועה דכתיבא באורייתא הכוונה לגניחה דהיינו שבירים דידן.

ונחלקו הראשונים על אתר בשיעור התרועה שהיא כשלש יבבות, מהי יבבה וכמה שיעורה. רש"י פירש ששלוש יבבות הן שלוש קולות כל שהוא, וכוונתו לקול הכי קצר שמפיקים מהשופר והוא נקרא 'טרומיט' ובלשון

רבים 'טרומיטין', ואם כן שיעור אורך התרועה הוא שלש טרומיטין. אולם בתוספות הביאו שריב"א וריב"ם פירשו ששיעור כל יבבה הוא שלוש כוחות, ונמצא לדבריהם ששיעור תקיעה שהיא שלוש יבבות הוא תשע טרומיטין. ומעתה כאשר חוזרים אנו לכלל הניצב בריש המשנה (כפי שהתפרש בגמרא על פי הברייתא) ששיעור תקיעה הוא כתרועה, אם כן מחלוקת רש"י ותוס' היא גם לגבי שיעור תקיעה, שלפי רש"י הוא שלש טרומיטין ולפי תוס' הוא תשע טרומיטין.

ומבואר בתוספות שלכל שיטה יש את הזהירות הנדרשת בה. שלפי רש"י ששיעור תקיעה הוא קצר ואינו אלא שלוש טרומיטין, אם כן צריך לזהר בשבירים שלא יהא מאריך על כל אחד ואחד בפני עצמו כשלוש יבבות של שלושה קולות כל שהוא, דאם כן נעשה תקיעה ולא שבירים. והוסיפו שנראה שחייב אדם להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר משל תש"ת ובשל תש"ת יותר משל תר"ת, דהא שיעור תקיעה כתרועה ותשר"ת אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל, נמצא שצריך להאריך בתקיעות של תשר"ת כשיעור שלושה שבירים ושלוש יבבות, ובתקיעות של תש"ת כשיעור שלוש שבירים דהא עבדינן תש"ת משום ספיקא דגנוח ויליל, ובתקיעות של תר"ת כשיעור תרועה שהוא ילולי ליל. אבל לפירוש ריב"א וריב"ם אין לחוש אם מאריך קצת בשבירים, כיון ששיעור תרועה הוא תשעה טרומיטין וממילא כך גם התקיעה ואריכות של שבר לא מגיע לשיעור זה, אך מאידך יש חומרא שצריך להקפיד למשוך את התקיעה כפי שיעור התרועה, ובתשר"ת היינו כשיעור שלוש שבירים ותשע כוחות. וסיימו התוס' שמי שלא משך התקיעות כשיעור הזה ומשך קצת בשבירים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר.

ומרן השו"ע (סימן תקצ סעיף ג) העתיק לכל מה שהתבאר בדברי תוספות הללו. וכה כתב, יש אומרים ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כוחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין, ולפי זה צריך לזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין, שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה. וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת, ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת. ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה. וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה, וכן אם מוסיף על ג' שבירים ועושה ד' או ה' אין לחוש. וי"א ששיעור יבבא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין, ושיעור תקיעה ג' כ"כ תשעה טרומיטין, כתרועה. ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשבירים. וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין, ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשבירים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר. עכ"ל.

ויוצא שהביא את רש"י בתור 'יש אומרים' ואת ריב"ם וריב"א בתור 'ויש אומרים', וכידוע 'יש ויש' הלכה כ'ויש' בתרא, וא"כ נקט לעיקר כבעלי התוס' ודלא כרש"י, ומ"מ אין שיטת רש"י דחויה, וכפי דחינן שרק אם עשה תרתי דסתרי שלא האריך בתקיעה והאריך בשבירים כשיעור תקיעה אז לא יצא ידי חובה. ונמצא לדעת השו"ע, שלכתחילה יש לנהוג כבעלי התוס', ובדיעבד אם עשה כרש"י יצא. והנה לכא' הטוב ביותר זה, לקצר בשבירים כשיטת רש"י שלא יהיה כל אחד מהם יותר משלוש טרומיטין, ולהאריך בתקיעה כתוס' כנגד תרועה שהיא תשעה טרומיטין וכו'. ומצאנו לזה התייחסות בבית יוסף (כאן ד"ה והמרדכי) שהביא שהמרדכי (סי' תשכ) והגהות אשרי (פ"ד ס"ו) כתבו שכיון שהשבירים הם גניחה כדרך החולים המאריכים בגניחותיהם, אם כן כאשר יקצר מאוד בשבירים אין זה שבר, אבל כתב על זה הב"י שהעולם לא נהגו כן אלא מקצרים את השבר כל מה שאפשר משום שחוששים לדעת רש"י, עיי"ש. הרי לנו נידון אם קיצור שבר מחשיב אותו לתרועה וזה פוסל אותו או שאין שיעור לשבר למטה, (ש"ד בחזו"ע ע"ה קלה בהע' שמצאנו כמה מנהגים שהביא מרן הב"י והם השתנו אח"כ) וצ"ע בזה.

ואולם בעצם מה שכתב השו"ע בדעת רש"י לחוש שאם מאריך בשבר הרי הוא נעשה תקיעה, כתב על כך הרמ"א שיש אומרים דאין לחוש אם האריך בשבירים קצת ובלבד שלא יאריך יותר מדאי. ומקורו מדברי המרדכי והגה"א הנזכרים, שהם כתבו שאין צריך לזהר שלא יאריך בשבירים שיעור שלוש כוחות של כל שהוא, דהא דעבדינן שבירים היינו משום גוהי וילולי ע"כ תקיעה לא הוי אלא שלוש גניחות והם קולות גדולים יותר, וכל שכן בתקיעה

של תשר"ת לא הוי אלא כשיעור שלוש גניחות ושלש יללות. כלומר כפי שמבואר בתוספות עצמם שיש להאריך בתקיעות כפי מה שביניהם, ולכן בתר"ת התקיעה היא כתרועה בלבד ובתש"ת היא כשברים ובתשר"ת היא כשברים ותרועה, ומעתה כשדנים אם אפשר להאריך קצת בשבר, אין לומר שאם יאריך בו מעט אז יגיע לכלל תקיעה שהיא לפי רש"י שלש כוחות בלבד, זה אינו דהא כאן התקיעה צריכה להיות באורך של שלושה שברים שהם יותר משלוש כוחות כי ברור שלושה קולות שברים הם לא כשיעור שלושה כוחות בעלמא כמו תרועה לרש"י אלא הם יותר מזה וממילא התקיעה שכנגדם היא גם כן יותר מזה.

ובאמת זו פליאה נשגבה על התוספות שכתבו בדעת רש"י לשני הדברים יחד, מצד אחד שצריך להיזהר בשבר שלא יהיה יותר משלושה טרומיטין שאז הוא יהיה תקיעה, ומצד שני שהתקיעה של תש"ת היא ארוכה יותר מתר"ת. וכבר עמד על כך מהרש"א על אתר, ומחמת הדוחק רצה לומר שאכן זה גופא כוונת התוספות כשכתבו שיש להאריך בתקיעות של תש"ת כשיעור שלושה שברים, שכאן חזרו בהם מאזהרתם הראשונה שלא לעשות השבר באורך שלושה כוחות, וסברי שאפשר לעשותו שלושה כוחות והוא לא יהיה תקיעה אלא אם יאריך אותו כשיעור שלושה שברים. אכן כמובן שזה דוחק גדול לומר שכאן חזרו בהם מדבריהם הקודמים בלא לרמוז לנו על כך, ובפרט שרק בהמשך אחר שהביאו דברי ריב"ם וריב"א כתבו שלפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים, ומשמע שלרש"י נשאר בחשש זה כבתחילה ללא שינוי. וביותר שגם אם נתעקש לומר כן בתוספות, ונסמך על תיבת 'ונראה' שפתחו בה בנקודה זו, והיינו שכאן נראה להם משהו חדש ודלא כהאמור, מכל מקום ברא"ש העתיק הדברים ברצף שכתב 'וצריך להיזהר' וכולי ואח"כ כתב 'וצריך להאריך בתקיעה' וכולי, והיינו שאין כאן חזרה כלל. ובאמת הדבר מוכרח בשו"ע שהוא ספר הלכה פסוקה למעשה ובודאי אין לומר שחזר בו בהמשך דבריו, ואיהו כאמור העתיק דברי הרא"ש כצורתם, ועל כרחך ששני הדברים הולכים ביחד, וצריך ביאור היאך איתא לתרווייהו והרי לפום ריהטא סתרי אהדדי.

קושטא קאי שמרן השו"ע לשיטתו בבית יוסף כאן שגם הוא התקשה בזה בדברי התוס' והרא"ש ותרץ בזה הלשון, שכל שמאריך בשבר כשיעור תקיעת תר"ת שהוא כשלש יבבות הרי יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה אע"ג דלגבי תקיעה דסימן ידידיה לא הוי כתקיעה. וכך כתב המושג ברורה (סוף סק"ט) בדעת השו"ע שהוא סובר שכיון שבסדר תר"ת התקיעה רק כתרועה שלוש כוחות קטנים תו אין להאריך בשבר אחד לעשותו כעין זה. אולם יש כאן תירוץ אך צריך להבין איך הוא מתרץ, ומה הסברא לומר שבסדרה של שברים נתייחס לאורך התרועה ונחשוש שבשלש כוחות יצא מכלל שבר לכלל תקיעה, הרי השתא קאימנא שהתרועה של התורה זה שברים וא"כ מוכרח שהתקיעה היא כשלש שברים ולא שלוש כוחות בעלמא. אך אי נימא כדעת הר"ף שכל האפשרויות הן טובות לדינא ובכל מנהג יוצאים ידי חובה, אם כן מובן שהגם דקאימנא בשברים מ"מ גם תרועה של שלוש כוחות היא נכונה ולכן כשיעור אורך התקיעה יש לחוש לה. וכן תירצו הקרבן נתנאל והשפת אמת, וע"ע מש"כ בפני יהושע ובערוך לנר ואכמ"ל.

ואמנם עדיין אי"ז מובן לגמרי, דהא אע"פ שהכל אמת, מ"מ כשאנחנו בסדרה של תש"ת יש לנו למדוד את התקיעה לפי השברים ולא לפי התרועה, וכמו שמפורש בתוספות וברא"ש ובשו"ע שאורך התקיעה בתש"ת הוא יותר מתר"ת וכן האורך בתשר"ת הוא יותר מתש"ת, ואין נימא שיש כזה אורך של תקיעה קצרה בשביל לפסול את השבר אך לא בשביל להיות תקיעה כשרה לסדרה זו. ולכאורה צ"ל שאכן כן הוא, באורך של שלושה כוחות, הרי זה יצא מכלל שבר, כי זה אורך של תקיעה בסדרת תר"ת, ויש כאן קול הפוסל את התקיעות, ומ"מ אין זו תקיעה כשרה לסדרה זו אלא בשביל תקיעה בתש"ת צריך שתהא באורך שלושה שברים שהם בעצם התרועה שלה, ודוק"ה.

[אבל לא ניחא לי למימור שבאמת יש כאן שני דברים הסותרים זה את זה, ורק שמספקא לנו מה האמת, דהיינו דלא ידעינן האם התקיעה בתש"ת צריכה להיות באורך ג' שברים או סגי באורך ג' כוחות כתרועה, ולכן אנחנו מחמירים לתרי צדדי, להאריך אותה באורך ג' שברים ולא להאריך את

השבר באורך ג' כוחות. כיון שבראשונים לא נראה שבאו מצד ספק, זאת ועוד דא"כ היה להם להסתפק לאידך גיסא שמא התקיעה בתש"ת ואפילו בתר"ת צריכה להיות באורך של תקיעת תשר"ת דהיינו שברים ותרועה יחד, אע"כ דאינו, והבן]. אולם אחר שבאנו לכלל הבנה בדברי התוס' ע"פ שיטת רבינו האי, שבנו והתקשנו בזה, שהרי כמו שנתבאר (לעיל אג"ת ד"ה ויש להביא) שהתוס' עצמם לא סברי כרה"ג, ומשום הכי התקשו היאך נהגו לתקוע בתפילה, תשר"ת במלכויות ותש"ת בזכרונות ותר"ת בשופרות הרי בזה יוצאים יד"ח רק באחד מהם, עיי"ש וצע"ג.

ה. שיעור טרומיטין לפי שניות והכרעת פוסקי זמננו בזה

והנה עד עתה דיברנו בשפה של הראשונים והשו"ע, אולם עדיין לא ידענו מהו שיעור הני טרומיטין ב'אמת-מידה' המצויה בידנו, וראיתי בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ה ה"ב) שכתב, שיעור תקיעה של תש"ת ושל תר"ת הוא תשעה טרומיטין והוא לערך שניה אחת, ושיעור תקיעה של תשר"ת יש לעשותו שמונה עשר טרומיטין והוא לערך שתי שניות, ובשברים יש להיזהר לעשות כל שבר לפחות שלשה טרומיטין אך גם יש להזהר שלא יהא השבר כשיעור ארבעה וחצי טרומיטין אלא יעשנו בין שלשה למעט פחות מארבעה וחצי טרומיטין והוא לערך שניה וחצי, ושיעור תרועה ט' טרומיטין. וכזאת חזיתי בהליכות מועד (ראש השנה פ"ד ה"ז עמ' קסז) שבשנייה אחת יש כ-8-9 כוחות, וכתב שזה ע"פ בדיקות מדוקדקות שערכנו כמה וכמה פעמים, ועל פי התייעצות עם בעלי תוקעים מומחים בעלי ניסיון של שלושים שנה ויותר בתחום התקיעה (ובניהם הג"ר מנחם אביטן שליט"א מח"ס 'בקול שופר') ותלמידי חכמים מובהקים שערכו בדיקות יחד עם ראשי ישיבות חשובים הבקאים היטב בהלכות אלו ודקדוקם.

ועיי"ש באור לציון (בהערה בסוף העמוד) שיש שכתבו ופירסמו ששיעור תקיעה בתשר"ת מגיע לשש שניות ואינו נכון כלל. ונראה שכוונתו לאפוקי משיטת הגאון הקדוש בעל איש מצליח זצ"ל (אור תורה תש"מ סימן א) ששיעור שבכל שנייה יש 3 כוחות, וא"כ השברים לוקחים 3 שניות והתרועה ג"כ 3 שניות ולהכי התקיעה של תשר"ת שהיא כנגד שברים ותקועה יחד יוצא שהיא 6 שניות. ואמנם מר בריה דרבינא הגאון הנאמן זצ"ל בשו"ת מקור נאמן (סימן תקל) כתב שהשיעור ששמע מאביו הוא לחומרא אך מאידך אפשר להיות בשניה עד ארבע וחמשה טרומיטין. וראיתי כעת לידידי הג"ר יוסף ישראל הכהן שליט"א בגיליון 'עיון ההלכה' (דברים תשפ"ו) שהביא שיטה שלישית של רבים מאחרוני זמננו (מרבני הגר"ע יוסף הגר"ש דבליצקי הגר"נ קרליץ הגר"מ לוי זצ"ל ולהבלי"ה הגר"מ שטרנבוך שליט"א) ששיעור שלשה טרומיטין הוא 0.666 שניות, ושיעור תרועה שהוא תשעה טרומיטין יוצא כ2 שניות, וממילא תקיעה של תשר"ת (י"ח טרומיטין לפי תוס' והשיטה העיקרית בשו"ע) היא 42 שניות. וקראה 'שיטת הקולות הקצרים' ומאידך לשיטת הגר"צ קרא 'שיטת ההברות', עיי"ש.

ולמעשה כתב שם בעיון ההלכה שיש לחוש לשני השיטות האמורות והמחמיר לחוש גם לשיטת האיש מצליח תבוא עליו ברכה. ולפי האמור בהליכות מועד שהדבר נבדק הדק היטב בניסיונות במכלול אמצעים אנושיים ודיגיטליים, אם כן נראה שהמוחש לא יוכחש והעיקר כשיטת הגר"צ שבשנייה יש בין 8 ל9 טרומיטין, וממילא כלפי השיטה השניה המחמיר תבוא עליו ברכה שנותן כבוד לגדולי הפוסקים, ואם כן מסתבר שאין לחוש לשיטת האיש מצליח שהיא השיטה הקיצונית בענין ובפרט שיש כעין ס"ס נגדה מחמת שתי השיטות האחרות. ואמנם מי שבקל יכול להאריך בכל תקיעה 66 שניות, למה לא יעשה כן, אך מי שמחמת כן מתעייף ומזייף בהמשך התקיעות, או שמחמת אורך התקיעה היא משתבשת לו בסופה, כדאי שיוותר ויקצר התקיעות 42 שניות. והנה מעיקרא יש את שיטת רש"י שכתבנו שיש מקום לסמוך עליה בשעת הדחק, והיא מוסיפה צד ספק נוסף וסמך קולא בכל הענין, אך מאידך יש בה את החומרא של קיצור השברים, ובזה נהגו אחר התפילה לעשות שוב תש"ת ותשר"ת כרש"י, ועיין באור לציון (שם בסוף ההלכה למעלה) שדי לדקדק בזה ביום ראשון של ר"ה בלבד, ויל"ע לשיטתו השנה שיום ראשון יוצא בשבת האם יש להחמיר לעשות את רש"י ביום השני ודו"ק ועיין.